

*Титаренко Д. С., кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник НДЛ НДЦ
Національного університету цивільного захисту
України (м. Харків)*

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ФАХІВЦІВ РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ МНС УКРАЇНИ

У статті представлені результати дослідження відношення дітей молодшого шкільного віку до представників рятувальної служби, а саме до пожежного, рятувальника, лікаря та просто людини у форменому одязі. Дослідження проводилося за допомогою проєктивної методики «Колірний тест відношень».

Ключові слова: дитина, рятувальник, пожежний, лікар.

В статтє представлєны результати ислєдования отношєния младших школьников к представитєлям спаситєльной службы, а имено к пожарному, спасатєлю, врачу и просто человеку в формєнной одежде. Ислєдование проводилось с помощью проєктивной методики «Цветовой тест отношєний».

Ключевые слова: ребенок, спасатель, пожарный, врач.

This paper presents the results of the study the relationship of junior school children to the representatives of rescue services, namely, fireman, rescuer, and the doctor just a person in military uniform. The study was conducted using a projective technique «Color test relations».

Key words: child, fireman, rescuer, doctor.

Постановка проблеми. Відомо, що ефективність результату взаємодій рятувальника з людиною, яка потрапила в нестандартні умови надзвичайної ситуації, в багатьох випадках залежить від того, як саме сприймається працівник МНС постраждалим, та від того, як фахівцям рятувальної служби вдається встановити психологічний контакт з об'єктом професійного інтересу.

Не є секретом й той факт, що діти сприймають оточуючий світ по-своєму, не так як дорослі. Для них звичні речі виглядають зовсім інакше. Наприклад, якщо доросла людина розуміє, що рятувальник – це звичайна людина, яка має необхідний рівень підготовки для виконання різних рятувальних операцій, то для дитини рятувальник в багатьох випадках уявляється як казковий персонаж, який має надлюдські можливості, зверх сильний, швидкий тощо. Таке сприйняття працівників рятувальної служби може зіграти як позитивну так і негативну роль при контакті дитини з фахівцем МНС в умовах надзвичайної ситуації. Побачивши рятувальника у спеціальному одязі, з необхідними приладами та засобами індивідуального захисту дитина може злякатися та не піти на контакт.

Тож, на наш погляд, актуальним питанням психології діяльності в особливих умовах є вивчення існуючого ставлення дитини до рятувальника, вивчення її обізнаності щодо різних професій та фахівців, зокрема працівників МНС

України. Ці данні можна буде використовувати при підготовці майбутніх рятувальників щодо взаємодії з дитиною в умовах екзистенціальної загрози, яку несе в собі надзвичайна ситуація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що на сьогодні існує багато різноманітних конкурсів, державних програм з відображення дитячого сприйняття працівників рятувальної служби МНС України (літературний конкурс «Діти про рятувальників», різні малюнкові конкурси «Рятувальник очима дитини» тощо), однак дане питання не стало об'єктом наукових досліджень. Всі існуючі конкурси та державні програми проводяться в межах соціологічних досліджень, які в більшості своїх випадків спрямовані на формування та підтримання позитивного іміджу даної професії [2].

Мета статті. Метою нашої статті є висвітлення отриманих результатів при дослідженні ставлення дітей молодшого шкільного віку до працівників рятувальної служби МНС України.

Виклад основного матеріалу. Існуючі ставлення дітей до різних представників рятувальної служби МНС України досліджувалися нами серед молодших школярів за допомогою методики «Колірний тест відношень» [1].

У дослідженні взяли участь 53 дитини віком від 6 до 8 років. Отримані результати представлені у таблиці 1.

Показники виборів кольору на першу позицію у дітей до перелічених осіб, (у %)

Колір	Люди				
	Батьки	Людина у формі	Пожежний	Рятувальник	Лікар
Сірий (0)	13,21	11,32	1,89	11,32	47,18
Синій (1)	13,21	20,75	3,77	15,09	15,09
Зелений (2)	7,55	9,43	1,89	5,66	5,66
Червоний (3)	16,98	16,99	67,93	11,32	1,89
Жовтий (4)	28,3	11,32	9,43	13,21	9,43
Фіолетовий (5)	3,77	9,43	5,66	9,43	9,43
Коричневий (6)	7,55	1,89	5,66	28,3	7,55
Чорний (7)	9,43	18,88	3,77	5,66	3,77

За таблицею ми можемо зробити наступні висновки про ставлення дітей до представлених нами осіб.

Жовтий колір у відображенні свого відношення до **батьків** обрали 28,3% досліджуваної групи, це свідчить про гарні товариські стосунки, відкритість з ними. Ці діти відчувають емоційну підтримку з боку дорослих, вони відкриті та готові активно співпрацювати з батьками.

16,98% дітей для опису своїх стосунків з батьками обрали червоний колір. Це характеризує даних дітей як впевнених, енергійних, таких, що відчувають потребу активно діяти та досягати успіху.

Сірий колір обрало 13,21% досліджуваних дітей, що говорить про негативне ставлення, або відчуття байдужості, в'ялості, пасивності до об'єкту дослідження. Також, цей показник може бути результатом великої кількості заборон з боку батьків щодо дій та поведінки дитини, тож, і при згадування про батьків дитина змінює свою поведінку, стає спокійною та менш емоційною.

Синій колір також обрало 13,21% досліджуваних дітей. Це говорить про постійну наявність відчуття прив'язаності, прагнення задовольнити потребу у спокої, відчутті задоволеності стосунками, добросовісне виконання прохань батьків.

Чорний колір обрало 9,43% від усієї досліджуваної групи. Цей показник означає вкрай негативне ставлення до постаті когось з батьків, він відображає агресію, спрямовану на даний об'єкт дослідження, відображає відчуття відчуженості, ворожості, егоцентризму тощо.

Зелений колір обрало 7,55% дітей у досліджуваній групі. Це свідчить про відчуття впевненості, хоча не виключає необхідність у реалізації потреби самоствердження у стосунках з батьками. Також даний колір говорить про наявність певного рівня емоційної напруженості, яку відчуває дитина.

У досліджуваній групі 7,55 % дітей обрали коричневий колір для відображення свого ставлення до батьків. Цей показник говорить про існуюче відчуття незадоволеності, напруги, наявності великої залежності від цих особистостей.

Лише 3,77 % досліджуваних дітей обрали фіолетовий колір при описі своїх емоцій щодо образу батьків. Цей показник відображає невизначене ставлення до досліджуваного образу, дитина не може визначити причину своєї схвильованості, відчуває певну емоційну напругу тощо, хоча при цьому відчуває потребу у тісному контакті з батьками.

Таким чином, більшість дітей обрали позитивні кольори (жовтий, синій, червоний) для характеристики ставлення до батьків, що в більшості випадків відображає їх добре ставлення до даної категорії. На основі вищезазначеного ми можемо припустити, що таке прийнятне ставлення буде генералізовано й на інших дорослих людей.

Надалі пропонуємо розглянути, як саме ставляться діти до людини у **форменому одязі**. 11 дітей (це 20,75% від усієї групи досліджуваних) обрали синій колір, що свідчить про відчуття спокою при уявленні даної особи. Можна припустити, що при

Питання психології

необхідності ці діти будуть добросовісно виконувати прохання цієї особи. Також в цих дітей не виявляється ніякої емоційної напруги та проявів страху до людини у форменому одязі.

Зелений колір обрало 5 дітей (це 9,43% від усієї групи досліджуваних), це говорить про посереднє ставлення до даної категорії. Не можна казати, що дана група дітей, які обрали цей колір для відображення свого ставлення до людини у формі, негативно відноситься до цього персонажу, але при побудові сумісної діяльності ці діти будуть прагнути самостійно працювати, самостверджуватися. Також, можна сказати, що реєструється певний рівень емоційної напруги, який пов'язаний з образом людини у формі.

Червоний колір обрало 9 дітей, що складає 16,99% від усієї групи досліджуваних. Ці діти досить позитивно ставляться до людини у формі, вони прагнуть до активної співпраці з даним об'єктом. У дітей з даної групи спостерігається орієнтованість на досягнення позитивного результату сумісної діяльності з людиною у формі, тобто успіху. Ці 16,99% досліджуваних проявляють енергійність, хоча в деяких випадках це може виглядати як агресивні тенденції, що носять захисний характер.

Жовтий колір обрало 6 дітей (11,32% від усієї групи досліджуваних), це свідчить про дуже гарне ставлення до даного об'єкту, відкритість, гарний настрій, готовність до активної співпраці, та очікування позитивного результату при взаємодії з ним.

Сірий колір обрало 6 дітей, що складає 11,32% від усієї групи досліджуваних. Цей показник свідчить про не досить гарне ставлення, що проявляється у байдужості до даного образу. Дитина проявляє стан пасивності і в'ялості щодо людини у форменому одязі.

Фіолетовий колір обрано 5 дітьми (це 9,43% від усієї групи досліджуваних). Цей показник не відображає їх ставлення, їх відчуття щодо людини у форменому одязі остаточно невизначені. Ці діти одночасно відчувають схвильованість, емоційну напругу, але при цьому відчувають потребу у контакті.

Коричневий колір обрав лише 1,89% досліджуваних дітей. Даний показник описує незадоволеність дитини, стан

емоційної напруги, негативізм до постаті людини у формі.

Чорний колір обрало 10 дітей (це складає 18,88 % досліджуваної групи), це говорить про вкрай негативне ставлення, агресію, спрямовану на образ людини у формі, відчуженість, ворожість, егоцентризм, злість тощо. Відчувається наявність у дитини страху відносно образу людини у формі.

Виходячи з отриманих результатів підкреслимо той факт, що кожна п'ята дитина не погодиться співпрацювати з людиною у формі, будь то міліціонер, військовий, пожежний, або, навіть, лікар.

Для відображення свого ставлення до **пожежного** 67,93% усіх досліджуваних обрали червоний колір. Ці діти досить позитивно ставляться до пожежних, вони спрямовані на активну взаємодію з іншою особою. У цих дітей реєструється високий рівень збудженості, енергійності, вони орієнтовані на досягнення успіху при уявній взаємодії з пожежним.

Синій колір обрали лише 2 дитини (це складає 3,77 % від усієї групи досліджуваних). Даний показник також свідчить про гарне ставлення до цього образу, але в даному випадку у дітей реєструється спокійний емоційний стан, вони відчувають задоволеність. Крім того ці діти прагнуть до співпраці з даним об'єктом, вони будуть добросовісно виконувати вказівки пожежного.

Зелений колір обрав 1,89 % досліджуваних, що свідчить про позитивне ставлення до даного образу, хоча у дитини при уявленні пожежного з'являється невизначена напруга, відчуття впевненості у своїх діях, наполегливості у своїх позиціях, прагнення до самоствердження. Можливо вони приймають на себе позицію пожежного, тобто уявляють себе ним й тим самим відчувають схожі емоції та відчуття.

Жовтий колір обрали 5 дітей (це складає 9,43 % від усієї групи досліджуваних). Ці діти проявляють дуже гарне ставлення до пожежного, вони відкриті, готові до співпраці тощо.

Сірий колір обрало 1,89 % досліджуваних. Цей показник відображає не визначене ставлення, тобто дитина не проявляє негативізму, але при цьому не прагне до співпраці. В даній ситуації можна спостерігати відчуття байдужості,

пасивності та в'ялості, спрямоване на постать пожежного.

З дитини обрали фіолетовий колір. Цей показник також не досить чітко відображає ставлення дитини до пожежного, хоча, в більшості випадків воно ближче до негативного, дитина відчуває хвилювання, емоційну напругу тощо при уявленні цього об'єкту.

Коричневий колір обрали 5,66% досліджуваних дітей. Цей показник відображає негативне ставлення дитини до даного образу, дитина відчуває напругу, незадоволеність тощо. Можемо припустити, що це є результатом існуючого в неї страху, пов'язаного з образом пожежного.

Чорний колір обрало лише 2 дитини, що складає 3,77% від досліджуваної вибірки. Це свідчить про вкрай негативне ставлення до пожежного. Ці діти проявляють агресивність, відчуженість, ворожість, егоцентризм, злість до образу пожежного. Можна сказати, що саме ця категорія дітей не погодиться співпрацювати з пожежними в осередку надзвичайної ситуації.

Однак підкреслимо, що більшість дітей все ж таки досить добре ставляться до пожежного, вони залюбки погодяться працювати в парі з ним, будуть виконувати всі необхідні вказівки. На наш погляд таке позитивне ставлення зумовлене стилем виховання, в якому батьки дитині розповідають про пожежного, як про героя, приписуючи йому всі позитивні риси.

Наступною особою, для якої діти обирали колір, став **рятувальник**. Синій колір обрало 8 дітей (це складає 15,09 % від усієї групи досліджуваних). Цей показник говорить, що діти проявляють досить позитивне ставлення, відчувають спокій при уявленні рятувальника. Крім того слід зазначити, що цей відсоток дітей відкрито реєструє бажання співпрацювати. Вони готові добросовісно виконувати прохання рятувальника.

Зелений колір обрало 3 дитини, що складає 5,66% від усієї групи досліджуваних. Ці діти позитивно спрямовані на образ рятувальника, але все ж таки є прояви невизначеної емоційної напруги, незрозумілої навіть самій дитині. Також присутні відчуття впевненості, потреба самоствердження у стосунках співпраці. Таким чином, вони краще ніж

інші будуть виконувати всі запропоновані рятувальником дії.

Червоний колір обрано 6 дітьми, що складає 11,32 % досліджуваної вибірки. Ці діти позитивно ставляться до рятувальника, вони налаштовані активно співпрацювати з ним. Діти демонструють енергійність, зацікавленість до образу рятувальника. Однак, можливо, що така активність є проявом невеликої агресії.

Жовтий колір обрали 13,21 % досліджуваної групи. Цей відсоток дітей дуже добре ставиться до рятувальника. Серед них реєструється активність при згадуванні даної особи, вони демонструють веселий настрій, прагнення до спілкування, відкритість тощо.

Сірий колір обрало 6 дітей, що складає 11,32 % досліджуваної вибірки. Цей вибір характеризує негативний стан дитини при згадуванні постаті рятувальника, діти демонструють пасивність, в'ялість, байдужість.

Фіолетовий колір обрали 5 дітей, що складає 9,43 % вибірки. Вони не визначились у своєму ставленні до даного образу, відчувають хвилювання, емоційну напругу тощо, хоча відкрито не демонструють свого негативізму.

Коричневий колір обрали 28,3% нашої досліджуваної вибірки. Ці діти відчувають емоційну напругу відносно образу рятувальника, проявляють свою незадоволеність до даної ситуації обстеження. Ставлення до рятувальника за характеристикою цього кольору негативне. На наш погляд, це негативне ставлення пов'язано з малою кількістю знань про діяльність рятувальної служби.

Чорний колір обрали 3 дитини (5,66% нашої досліджуваної вибірки). Ставлення до рятувальника в цих дітей вкрай негативне, діти відчувають агресивність до даного образу, відкрито демонструють свою ворожість, відчуженість, злість тощо.

Таким чином, чітко не можна сказати як дитина зреагує на ситуацію взаємодії з рятувальником, деякі з них досить відкриті і відразу підуть на контакт, а деякі – не погодяться не за яких умов. Тож, рятувальники повинні більш уважніше відноситись до стану дитини. Якщо дитина не хоче йти на контакт, рятувальник не повинен дратуватися і кричати на неї, він повинен показати дитині, що добре

Питання психології

ставиться до неї і прагне їй допомогти. Треба весь час розмовляти з дитиною, - це буде відволікати дитину від дії зовнішніх факторів.

Наступним персонажем, до якого діти обирали кольори, є **лікар**. У нашій досліджуваній групі синій колір обрали 8 дітей (15,09 % від усієї групи досліджуваних). Ці діти досить добре ставляться до лікаря, вони не відчують занепокоєності при уявленні даної особи, навпаки, демонструють спокій та врівноваженість.

Зелений колір обрало 3 дитини. Вони також демонструють досить гарне ставлення до лікаря, але при згадуванні цього образу відчують потребу самоствердитися. Це може проявлятися у вигляді вигадування неіснуючих симптомів.

Червоний колір обрало лише 1,89% від усієї групи досліджуваних дітей. Їх стан характеризується збудженістю, агресивністю, енергійністю, підвищеною руховою активністю тощо. Ставлення до лікаря в цих дітей досить позитивне, а агресія може бути пов'язана з наявністю страху.

Жовтий колір обрало 9,43% від усієї групи досліджуваних дітей, їх ставлення дуже позитивне, емоційний стан добрий, веселий, дитина відкрита та готова до співпраці.

Сірий колір обрало 47,18% досліджуваних. Це свідчить про їх негативне відношення, пасивність і байдужість, що проявляються при уявленні постаті лікаря.

Таким чином ставлення цих дітей до даного образу остаточно не визначено, хоча позитивним ми його назвати з впевненістю не можемо.

Фіолетовий колір обрали 5 дітей з групи досліджуваних. Їх ставлення до персонажу лікаря чітко не визначено. У цих дітей реєструється хвилювання та емоційна напруга, хоча важких негативних переживань не помітно.

7,55 % досліджуваних при відображенні свого ставлення до лікаря обрали коричневий колір. Цей показник вказує на присутність стану, що характеризується підвищеною напругою, незадоволеністю тощо. Тож, можна сказати, що цей відсоток досліджуваної групи негативно ставиться до особи лікаря.

Чорний колір обрали 2 дитини. Ці діти не тільки негативно ставляться до даного об'єкту, а й агресивно спрямовані, переживають відчуття відчуженості та ворожості до образу лікаря.

Висновки. Таким чином, можемо сказати, що взагалі діти досить позитивно ставляться до тих чи інших працівників рятувальної служби МНС України. Для опису свого ставлення безпосередньо до рятувальників більшість дітей обрали синій, червоний, жовтий та коричневий кольори. Хочемо зазначити, що незважаючи на те, що при уявленні образу рятувальника дитина відчуває певний рівень емоційної напруги, все ж таки вона доволі добре оцінює даного фахівця.

Література

1. **Бажин, Е. Ф.** Цветовой тест отношений (ЦТО): методические рекомендации / Бажин Е.Ф., Эткин А.М. - Л., 1985. - 18 с.
2. **Тімченко, О. О.** Образ працівника рятувальної служби у дітей молодшого шкільного віку / Тімченко О.В., Тітаренко Д.С. // Формування корпоративного іміджу сил охорони правопорядку як чинника психологічної безпеки: Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (Україна, м. Харків, 10 листопада 2011 року). – Х.: Академія внутрішніх військ МВС України, 2011. – С. 57-61.